

Верховний
Суд

ВИРІШЕННЯ СПОРІВ МІЖ БАТЬКАМИ ЩОДО ДІТЕЙ

Євген Синельников

Суддя Верховного Суду

Захист прав дитини в умовах дії воєнного стану є одним з ключових питань в Україні.

За два роки повномасштабного вторгнення держави-агресора на українські землі більше 2 мільйонів дітей виїхати за кордон

Залишення небезпечних місць проживання та перебування людей призвела до вимушеного розділення українських сімей, діти з дорослими (дідусь, бабуся, матір) евакуювалися до безпечних місць за межі України.

Основні виклики:

- юрисдикція;
- строки розгляду справ щодо дитини (пріоритетність);
- актуальність запровадження сімейної спеціалізації суддів (судів), адвокатів, медіаторів, розвиток медіації;
- роль адвоката та органів у справах дітей під час розгляду судом цивільних спорів, які стосуються права дитини на сім'ю;
- з'ясування та врахування думки дитини у цивільних провадженнях;
- залучення психолога у цивільних провадженнях;
- мова, інформування, умови;
- вимушена міграція, безпека;
- зупинення провадження;
- «безпідставні» провадження.

При вирішенні спорів щодо дітей вирішальним є питання, чи було забезпечено справедливу рівновагу між задіяними конкуруючими інтересами: інтересами дитини, двох батьків і громадського порядку, в межах свободи розсуду, наданої державі у таких питаннях (*Maumousseau iWashington v. France*, заява № 39388/05 від 06 грудня 2007 року, § 62), проте, не забуваючи, що найвищі інтереси дитини мають бути першочерговим міркуванням (*Gnahoré v. France*, заява № 40031/98 від 19 вересня 2000 року, § 59; *X v. Latvia* [ВП], заява № 27853/09 від 26 листопада 2013 року, § 95). В останній справі ЄСПЛ підкреслив, що існує широкий консенсус, у тому числі й у міжнародному праві, на користь думки, що найкращі інтереси дитини мають першочергове значення (§ 96). Інтереси батьків, особливо у регулярному спілкуванні з дитиною, лишаються, однак, тим чинником, який слід враховувати при врівноважуванні різних задіяних інтересів (*Kutzner v. Germany*, заява № 46577/99 від 26 грудня 2002 року, § 58, 62).

У § 79 рішення ЄСПЛ *Kutzner v. Germany*, заява № 46577/99 від 26 грудня 2002 року, зазначено, що розірвання контактів і встановлення обмежень у спілкуванні може призвести лише до посилення відчуження дітей від батьків.

Ініціювання спору про визначення місця проживання дитини з метою отримання відстрочки від призову на військову службу під час мобілізації, звільнення з військової служби протягом особливого періоду, виїзду за межі України

Постанова ВП ВС від 11 вересня 2024 року у справі № 201/5972/22 (провадження № 14-132цс23). Факт самотійного виховання дитини батьком не може бути встановлений за правилами окремого провадження.

Постанова Верховного Суду від 02 квітня 2025 року у справі № 127/3622/24.

Справа № 308/17634/23 (факт перебування на утриманні) перебуває на розгляді ВП ВС.

Справа № 214/3475/24 (факт постійного догляду) перебуває на розгляді ОП КЦС.

Постанова КЦС ВС від 09 вересня 2024 року у справі № 569/20792/23 (провадження № 61-738св24)

Правова мета звернення заявника до суду з вимогою про встановлення факту полягає у наданні йому певного правового статусу, який буде мати презюмований характер для певного центру комплектування та соціальної підтримки, що є недопустимим та суперечить інституту встановлення судом юридичних фактів.

Постанова КЦС ВС від 05 червня 2024 року у справі № 283/1199/23 (провадження № 61-12851св23).

Постанова КЦС ВС від 29 березня 2024 року у справі № 378/760/23 (провадження № 61-18182св23)

Постанова Верховного Суду у складі ОП КЦС ВС від 11 грудня 2023 року у справі № 523/19706/19 – ненадання (неможливість надання) органом опіки та піклування *висновку* не призводить до неможливості розгляду та вирішення спору по суті.

Постанова Верховного Суду від 31 січня 2024 року у справі № 711/4569/23 щодо особливостей забезпечення позову у період воєнного стану.

При вирішенні спору з приводу визначення місця проживання дитини суд має право розглянути наступні моделі:

- спільна батьківська опіка (поділ батьківського часу) з почерговим проживанням дитини у помешканні кожного із батьків за відповідним графіком (у постановках від 26 жовтня 2022 року у справі № 750/9620/20 (провадження № 61-7187св22), від 14 грудня 2022 року у справі № 742/2571/21 (провадження № 61-10119св22), від 12 квітня 2023 року у справі № 569/22963/21, від 17 травня 2023 року у справі № 750/843/21 (провадження № 61-6463св22), від 04 жовтня 2023 року в справі № 208/4667/20, від 10 січня 2024 року у справі № 183/3958/20) Верховний Суд звертав увагу на можливість застосування судами моделі спільної фізичної опіки над дитиною);
- визначення місця проживання дитини у помешканні, в якому дитина проживала, а батьки при цьому почергово мають приїжджати і виїжджати до цього помешкання згідно з узгодженим графіком;
- визначення місця проживання дитини з одним із батьків із забезпеченням контакту дитини з іншим з батьків за відповідним графіком.

Постанова Верховного Суду від 16 лютого 2024 року у справі № 465/6496/19 (провадження № 61-16408св23). При вирішенні спору між розлученими батьками про визначення місця проживання дитини суд, виходячи з міжнародних норм та принципу рівності прав й обов'язків батьків, з урахуванням обставин справи, має право розглянути питання щодо визначення місця проживання дитини з одним з батьків із забезпеченням контакту дитини з іншим з батьків чи застосування спільної батьківської опіки з почерговим проживанням дитини у помешканні кожного з батьків за відповідним графіком.

У § 49 рішення «ZAUNEGGER Zaunegger v. GERMANY» (заява № 22028/04) від 03 грудня 2009 року) ЄСПЛ підкреслив, що різниця у поводженні є дискримінаційною для цілей статті 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якщо вона не має об'єктивного та розумного виправдання, тобто якщо вона не переслідує законної мети або якщо немає розумного зв'язку, пропорційності між використаними засобами та поставленою метою. Рішення щодо надання опіки мають ґрунтуватися на найкращих інтересах дитини, а у випадку конфлікту між батьками ці питання мають ретельно досліджуватися національними судами (§ 61). У цій справі Європейський суд з прав людини визнав, що батько, який на національному рівні вимагав спільного опіки щодо доньки, зазнав дискримінації

Спільна батьківська опіка була присуджена судами апеляційної інстанції: постанова Івано-Франківського апеляційного суду від 20 березня 2024 року у справі № 347/1317/22, постанова Дніпровського апеляційного суду від 13 лютого 2024 року у справі № 201/2277/23, постанова Чернівецького апеляційного суду від 29 лютого 2024 року.

У постанові Верховного Суду від 22 травня 2024 року у справі № 643/7509/21 суд касаційної інстанції дійшов висновку, що за відсутності іншої домовленості між батьками, в інтересах дитини буде проживання (перебування під фізичною опікою кожного з батьків) по чергово з батьком та матір'ю за відповідним графіком, щодо чого сторони вчиняли спроби домовитися раніше.

Постановою від 05 березня 2025 року у справі № 199/7566/22 Верховний Суд залишив без змін постанову суду апеляційної інстанції, який присудив спільну батьківську опіку над малолітньою дитиною (батьки проживають в одному місті, мають позитивні характеристики, кожний з них висловив бажання піклуватися та виховувати дитину (пред'явлені зустрічні позовні вимоги.

У постанові від 22 травня 2024 року у справі № 754/3063/22 Верховний Суд не погодився з позицією судів попередніх інстанцій, які відхилили висновок органу у справах дітей про доцільність застосування почергово проживання дитини з кожним з батьків

Можливість спілкування одного з батьків та дитини є основоположною частиною сімейного життя («Странд Лоббен та інші проти Норвегії» (Strand Lobben and Others v. Norway) [ВП], 2019, § 202), навіть коли стосунки між батьками розірвані («Башкіс проти Литви» (Baškys v. Lithuania), 2022, § 41). Крім того, навіть у випадках, коли заявник і його/її дитина не були позбавлені спілкування завдяки можливості регулярно бачитись, ЄСПЛ вважав, що кількість і якість спілкування, включно з ночівлями, спілкуванням з особливих приводів і на свята, якщо вважається, що таке спілкування відповідає найкращим інтересам дитини, має велике значення в контексті позитивного спілкування між одним з батьків – нерезидентом і дитиною, яке може зміцнити ці стосунки задля важливого проведення часу разом («Попадіч проти Сербії» (Popadić v. Serbia), 2022, § 87)

У випадках, коли діти відмовляються від спілкування з одним із батьків, стаття 8 Конвенції зобов'язує Держави намагатися встановити причини такої відмови та усунути їх («Юришич проти Хорватії (№ 2)» (Jurilić v. Croatia (no. 2)), 2022, § 43, «Рібіч проти Хорватії» (Ribić v. Croatia), 2015, § 94).

Стосунки партнера(-ки)/подружжя батька або матері або їх колишнього партнера(-ки)/подружжя, які не є біологічними або юридичними батьками, проте дбають про дитину або беруть участь у її вихованні, або робили це в недавньому минулому часто називають «соціальним батьківством» («Віншковський проти Чеської Республіки» (Vinřkovskř v. the Czech Republic) (ухв.), 2023, § 40, «Калламан проти Франції» (Callamand v. France), 2022, §§ 20-22).

За нормальних обставин стосунки між бабою і дідом і онуками є відмінними за характером і ступенем від стосунків між батьком чи матір'ю і дитиною, тому в силу свого характеру зазвичай вимагають меншого рівня захисту («Крушкич та інші проти Хорватії» (Kruřkić and Others v. Croatia) (ухв.), 2014, § 110, «Т.А. та інші проти Республіки Молдова» (T.A. and Others v. the Republic of Moldova), 2021, § 50, «Т.С. і Й.Й. проти Норвегії» (T.S. and J.J. v. Norway) (ухв.), 2016, §§ 23-24). Однак якщо баба й дід дбали про дитину з її народження, поводячись в усіх відношеннях як батьки дитини, їм надаватиметься той самий рівень захисту, яким користуються батьки («Терна проти Італії» (Terna v. Italy), 2021, § 64).

В аспекті наявності підстав для встановлення обмежень щодо побачень батька з дитиною заслуговує на увагу рішення Європейського суду з прав людини від 19 жовтня 2023 року (заява № 35481/20 «Терещенко проти України»), в якому Суд констатував порушення статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при зменшенні періодичності побачень батька з дитиною (4 дні на місяць) без відповідних і достатніх підстав для цього, зокрема що ці обмеження відповідали найкращим інтересам дитини. Матеріали не містили відомостей про те, що особиста зустріч батька з дитиною становила ризик для добробуту чи безпеки дитини. Крім того, Судом встановлено неврахування національними судами положень статті 19 СК України, відповідно до якої, вирішуючи спори щодо участі батьків у вихованні дитини, суди могли не погоджуватися з висновком органу опіки та піклування, лише якщо висновок органу був недостатньо обґрунтованим або суперечив інтересам дитини.

Постанова Верховного Суду від 12.03.25 р. у справі № 487/2960/23 (батько проживає в Україні, дитина вимушено виїхала за межі України)
Способи участі (визначено дні для контакту).
Відстрочено виконання рішення в частині зустрічей батька з дитиною на території України до закінчення дії воєнного стану на території України.
Зобов'язано матір дитини організувати спілкування дочки з батьком в режимі відеозв'язку через засоби мобільного зв'язку кожного дня у певні години.

Зупинення провадження у справі у випадку перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції:

- Військовослужбовець. Справа № 359/7297/22 про визначення місця проживання дитини;
- Член ДФТГ. Справа № 623/2015/21 перебування заявника у складі добровольчого формування територіальної громади не є підставою для зупинення провадження у цій справі на підставі пункту 2 частини першої статті 251 ЦПК України;
- Військовослужбовець наполягає на розгляді справи. Постанова ВС від 15 серпня 2023 року у справі № 174/760/21: інститут зупинення провадження у справі не може бути застосований у цій справі на шкоду інтересам позивача, який наполягав на розгляді справи в суді апеляційної інстанції, меті цього інститут та принципам цивільного судочинства;
- Постанова Верховного Суду від 11 березня 2025 року по справі № 904/4027/22.
- Постанова Верховного Суду від 13 березня 2025 року по справі № № 557/1226/23

Формулювання резолютивної частини судового рішення на підставі конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року.

Зобов'язання передати дитину для повернення.

Відібрання дитини для повернення.

Негайне виконання.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!